УДК 343.98
DOI: https://doi.org/10.32782/2708-1834/2024-09.5

Окуневич І.Л.
старший науковий співробітник
Дніпропетровський науково-дослідний інститут судових експертиз
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-7250-9477

Okunevych Iryna
Dnipropetrovsk Scientific Research Institute of Forensic Expertise

СУДОВО-ЕКОНОМІЧНА ЕКСПЕРТИЗА У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

FORENSIC AND ECONOMIC EXPERTISE IN THE FIELD OF TAXATION: CURRENT PROBLEMS AND WAYS TO OVERCOME THEM

Судова економічна експертиза у сфері оподаткування є невід'ємною складовою судового процесу, особливо у випадках, пов'язаних з податковими перевірками та спорами. В статті розглянуто дефініцію самого поняття «судова економічна експертиза» та наведено власне визначення. Проведено дослідження щодо стану справ, що перебувають (перебували) на розгляді у судах різних інстанцій з питань податкових спорів. Дослідження базувалось на використанні різних загальних та спеціалізованих наукових методів, зокрема: аналізу, синтезу, індукції, дедукції, абстрагуванні, узагальненні, економіко-математичних і статистичних методів, тощо. За результатами дослідження встановлено, що найбільшу питому вагу складають справи за позовами платників податків до органів ДПС про визнання недійсним/нечинними податкових повідомлень-рішень. Виявлено актуальні проблеми призначення та проведення судових економічних експертиз і запропоновано шляхи їх подолання.

Ключові слова: судова економічна експертиза, податкові надходження, контролюючі органи, податкові перевірки, акт податкової перевірки, об'єкти дослідження.

Forensic economic expertise in the field of taxation is an integral part of the legal process, especially in cases related to tax audits and disputes. The article considers the definition of the very concept of "forensic economic expertise". Summarizing the achievements of scientists, the author of the article proposes to consider forensic economic expertise as a study of objects, phenomena and processes, which is conducted by a person who has special knowledge in the field of economics in order to provide a conclusion on issues raised by bodies of inquiry, pre-trial investigation or court. An important point is that the forensic economic examination is appointed exclusively to establish the circumstances of the case, which relate to the subject of evidence in the case and when the expert's opinion cannot replace other means of proof. The conducted research on the state of cases that are (were) pending in courts of various instances on tax disputes was based on the use of various general and specialized scientific methods, in particular: analysis, synthesis, induction, deduction, abstraction, generalization, economic-mathematical and statistical methods, etc. According to the results of the research, it was established that the largest specific weight is made up of cases of tax payers' lawsuits to the DPS authorities regarding the recognition of tax notices-decisions as invalid/invalid. The objects of research of forensic economic expertise on taxation are primary documents that confirm the implementation of an economic transaction and contain basic information about it, accounting registers that contain in a systematized form information about certain accounting objects, data on the formation of objects object of taxation and determination of the amount of taxes and fees payable to

the budget, financial statements including descriptions of applied accounting policies, tax statements, other documents containing reliable information related to the subject of the study. Actual problems of appointing and conducting forensic economic examinations were identified and ways to overcome them were proposed.

Key words: forensic economic examination, tax revenues, control bodies, tax audits, tax audit act, research objects.

Постановка проблеми. Актуальність проведення судових економічних експертиз у сфері оподаткування набуває все більшого значення, особливо у період дії воєнного стану, коли, з одного боку, в Україні з'явились нові види правопорушень у сфері оподаткування, а з іншого боку, є велика частина сумлінних платників податків, які з обґрунтованих причин (ненавмисно) порушили податкове законодавство.

Саме для сумлінних платників висновок судового експерта з питань бухгалтерського обліку, оподаткування і звітності та економічної діяльності підприємств й організацій може допомогти вибудувати лінію захисту у суді та стати доказовою базою їх невинуватості.

Для визначення кола актуальних проблем з якими стикаються замовники експертизи і судові експерти-економісти необхідно, насамперед провести аналіз інформації щодо стану справ, що перебувають (перебували) на розгляді у судах різних інстанцій з питань податкових спорів та результатів їх розгляду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців та судових експертів, які досліджували питання призначення та проведення судових економічних експертиз з питань оподаткування можна виділити таких: О. Байк [3], Л. А. Будник [11], З. Грицак [3], Л. В. Дікань [9], А. О. Драгоненко [7], О. В. Кожушко [9], О. С. Лукова [5], Т. О. Мулик [10], Я. І. Мулик [10], В. Д. Понікаров [9], К. П. Проскура [5], С. Р. Романів [11], С. І. Савченко [11], тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Високо оцінюючи внесок вітчизняних авторів, важливо підкреслити об'єктивну необхідність подальшого розвитку судової економічної експертизи у сфері оподаткування, з огляду на особливості їх призначення та проведення в період воєнного стану.

Мета статті: дослідження актуальних проблем судової економічної експертизи у сфері оподаткування, з огляду на особливості їх призначення та проведення в період воєнного стану і розробка шляхів їх подолання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із основних завдань чинного законодавства в умовах ринкової економіки є захист законних інтересів держави, підприємців і споживачів у господарській сфері. Нажаль, повномасштабне вторгнення рф на територію України, супроводжується не тільки воєнними діями, фізичним руйнуванням інфраструктури тощо, а і зростанням числа господарських злочинів, появою нових для нашої країни правопорушень у сфері економіки, що в свою чергу призводить до зменшення дохідної частини державного бюджету країни.

Не слід забувати, що наповнений бюджет – це забезпечення видатків на оборону та безпеку держави, медицину, освіту, організацію безперебійної роботи сервісів та послуг, які надаються державними органами, виконання інших важливих функцій держави.

Наповнення бюджету відбувається за рахунок податкових, неподаткових та інших надходжень.

Основну частину доходів державного бюджету України становлять податкові надходження (див. рис. 1).

Податкові надходження до бюджету – це грошові суми, які збираються державою від громадян, підприємств та інших суб'єктів господарювання у вигляді податків.

Як вбачається з рис. 1, за час повномасштабного вторгнення податкові надходження зазнали суттєвих змін. Так, у 2021 році вони складали 85,37 % від усіх доходів, а вже на кінець 2023 року ця цифра становить 45,04 %.

У структурі податкових надходжень виділяють: податок на додану вартість з виро-

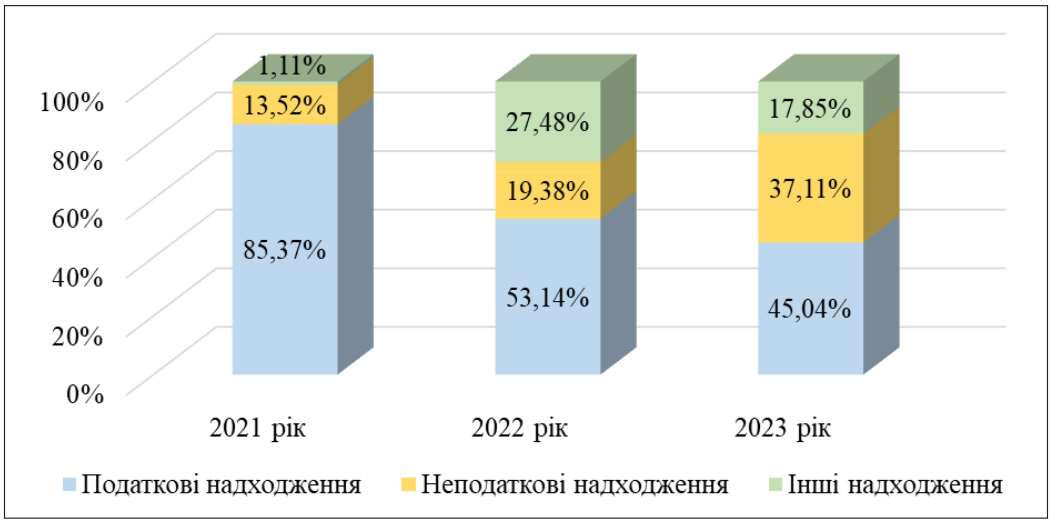

Рис. 1. Динаміка змін у структурі доходів державного бюджету України за період з 2021 по 2023 рр., у %

Джерело: побудовано автором за даними [1]

блених в Україні товарів (робіт, послуг) з урахуванням бюджетного відшкодування, податок на прибуток підприємств, податку та збір на доходи фізичних осіб, акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції), рентна плата за користування надрами, акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції), екологічний податок. Кожен з цих податків має свої специфічні правила обчислення, стягнення та мету використання, що визначенні чинним законодавством України.

Контроль за правильністю обчислення, своєчасністю та повнотою сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів до бюджету, в тому числі перевірки, здійснюють податкові органи (центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, його територіальні органи). Такими органами, є Державна податкова служба (ДПС) та Головні управління ДПС у регіонах.

Будь-яким іншим державним органам заборонено проводити перевірки своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати податків і зборів, у тому числі на запит правоохоронних органів. До того ж, Податковий кодекс України (ПКУ) встановлює пряму заборону органам Служби безпеки України, внутрішніх справ, прокуратури та їх службовим (посадовим) особам брати безпосередню участь у проведенні перевірок, що здійснюються контролюючими органами, та проводити перевірки суб'єктів підприємницької діяльності з питань оподаткування.

Податкові органи мають право порушувати в установленому законом порядку питання про притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні податкового законодавства [2].

Відповідно до приписів ст. 111 ПКУ, за порушення законів з питань оподаткування застосовуються такі види юридичної відповідальності: фінансова; адміністративна; кримінальна [2].

На сьогоднішній день кримінальна відповідальність є найсуворішим видом юридичної відповідальності, яка настає за найбільш суттєві порушення податкового законодавства, що становлять суспільну небезпеку [3].

Так, стаття 212 Кримінального кодексу України «Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)» передбачає кримінальну відповідальність за порушення податкового законодавства [4]. При цьому, ця стаття передбачає встановлення факту порушення конкретної податкової норми, що призвело до несплати податків. Встановлення факту порушення подат-

кового законодавства, а також фактичне ненадходження внаслідок цього коштів до державного бюджету України (місцевих бюджетів, цільових фондів) здійснюється за спеціальною законодавчою процедурою, а саме шляхом проведення податкової перевірки, за результатами якої складаються визначені Податковим кодексом України документи, а саме:

1) акт перевірки (у разі встановлення порушень податкового законодавства);

2) довідка (у разі відсутності порушень податкового законодавства) [3].

Умовно процес податкової перевірки К П. Проскура і О. С. Лукова на шість етапів [5, с. 527], які наведені на рис. 2.

Відомості за статтею 212 КК до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) вносяться слідчими здебільшого саме на підставі саме актів податкових перевірок, які платнику податків не вдалось оскаржити, а також рапортів і довідок працівників органів досудового розслідування, які можуть містити лише певні припущення щодо можливого ухилення від сплати податків.

За даними звітів про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування, зокрема за ст. 212 КК України, станом на кінець 2021 року загальну суму несплачених податків, зборів та інших обов'язкових платежів встановлено у розмірі 2,18 млрд грн, на кінець 2022 року – 1,78 млрд. грн, на кінець 2023 року – 1,05 млрд грн, за січень-березень 2024 року – 1,06 млрд грн [6].

Драгоненко А.О. слушно зауважив, що «жодне кримінальне провадження про ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) не може бути розслідуване без використання спеціальних податкових знань, причому своєчасність, повнота і якість цих знань є основним фактором, який визначає успіх розкриття і доведення злочинів саме цієї категорії» [7, с. 359].

Однією з форм використання спеціальних економічних знань у кримінальному

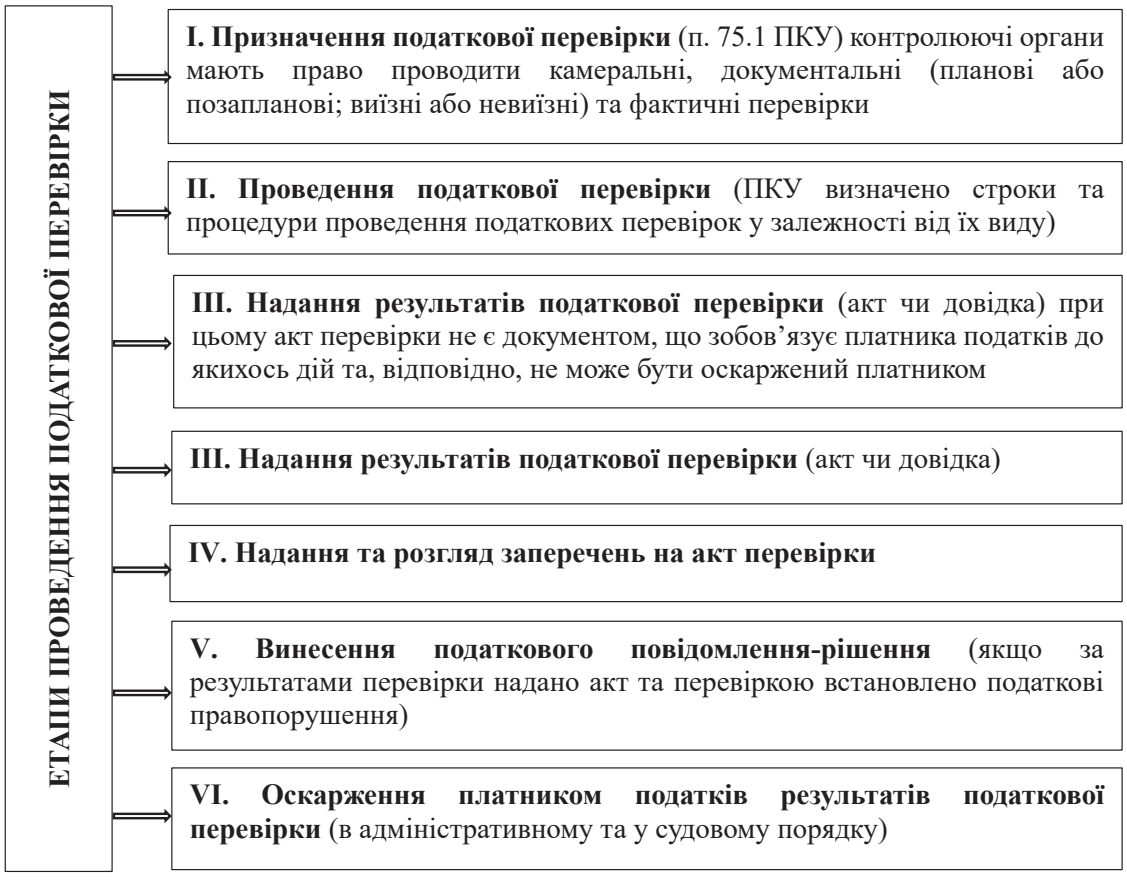

Рис. 2. Етапи проведення податкової перевірки

Джерело: узагальнено автором на основі [5, с. 527]

судочинстві є проведення судово-економічних експертиз [8, с. 405].

У чинному законодавстві України не існує визначення судово-економічної експертизи, тому більшість науковців наводять своє трактування цього поняття. Так, наприклад, Л. В. Дікань, В. Д. Понікаров, О. В. Кожушко сутність судово-економічної експертизи вбачають у дослідженні фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання, яке в межах чинного законодавства здійснюється особою, котра володіє спеціальними знаннями в галузі економіки, з метою надання висновку стосовно кола питань, що були поставлені органами дізнання, досудового слідства чи суду [9, с. 251].

Т. О. Мулик і Я. І. Мулик визначають судово-економічну експертизу як процесуальну дію, «що полягає в експертному дослідженні даних бухгалтерського та податкового обліку, фінансово-господарської діяльності, фінансово-кредитних операцій, з метою формування та надання висновку стосовно питань, поставлених органами дізнання та слідства» [10, с. 137].

На думку Л. А. Будник, С. Р. Романів та С. І. Савченко, під судово-економічною експертизою слід розуміти «процесуальне дослідження економічних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про фактичні дані та обставини конкретної справи, що перебуває у провадженні органу суду, шляхом застосування спеціальних знань і навичок експерта-економіста» [11, с. 345].

Отже, узагальнюючи доробки вчених пропонуємо розглядати судово-економічну експертизу, як дослідження об'єктів, явищ і процесів, що проводиться особою, яка володіє спеціальними знаннями в галуззі економіки з метою надання висновку з питань, що були поставлені органами дізнання, досудового слідства чи суду.

Порядок призначення судової експертизи визначається Законом України «Про судову експертизу», Кримінально-процесуальним, Цивільно-процесуальним та Господарсько-процесуальним кодексами України, Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та іншими нормативно-правовими актами з питань судової експертизи та іншими законодавчими актами.

Важливим моментом є те, що судова економічна експертиза призначається виключно для встановлення обставин справи, які стосуються предмету доказування у справі та коли висновок експерта не можуть замінити інші засоби доказування.

Висновок експерта за результатами проведення судово-економічної експертизи може бути використаний також сторонами податкової перевірки (як контролюючим органом, так і платником податків) на етапах проведення перевірки, надання заперечень на акт перевірки (разом із документами, що обґрунтовують суть та підстави для заперечень) та на етапі оскарження результатів податкової перевірки.

За даними ДПС із загальної кількості справ, що перебували (перебувають) на розгляді в судах різних інстанцій, одну з ключових категорій становили справи за позовами платників податків до органів ДПС про визнання недійсним/нечинними податкових повідомлень-рішень (див. табл. 1).

Як вбачається з табл. 1, у 2021 році кількість справ за позовами платників податків до органів ДПС про визнання недійсним/нечинними податкових повідомлень-рішень становила 26,4 тис. справ (або 34,11 % від загальної кількості справ що перебувало на розгляді у судах різних інстанцій), у 2022 році – 22,8 тис. справ (або 48,93 % від загальної кількості справ), у 2023 році – 23,8 тис. справ (або 47,98 % від загальної кількості справ), у першому кварталі 2024 році – 23,5 тис. справ (або 48,55 % від загальної кількості справ).

Кількість розглянутих справ за позовами платників податків до органів ДПС про визнання недійсним/нечинними податкових повідомлень-рішень за звітні періоди, що досліджуються становила у 2021 році – 27,27 % від загальної кількості справ за позовами платників податків до органів ДПС про визнання недійсним/нечинними податкових повідомлень-рішень, у 2022 році цей показник становив 19,30 %, у 2023 році – 25,21 %, у першому кварталі 2024 року – 8,94 %.

Таблиця 1

Інформація щодо стану справ що перебувають (перебували) на розгляді у судах різних інстанцій

Найменування показника	2021 рік	2022 рік	2023 рік	січень-березень 2024 року
1	2	3	4	5
Кількість справ, що перебувало на розгляді у судах різних інстанцій, тис. справ	77,4	46,6	49,6	48,4
на загальну суму, млрд грн	356,8	263,9	266,6	290,9
Кількість розглянутих справ, з числа тих що перебували на розгляді у судах різних інстанцій, тис. справ	25,4	8,4	10,8	3,7
на загальну суму, млрд грн	105,9	90,8	59,7	17,4
з них:				
на користь органів ДПС, тис. справ	17,7	3,2	3,7	1,4
на суму, млрд грн	79,4	36,7	33	8
на користь платників податків, тис. справ	7,7	5,2	7	2,3
на суму, млрд грн	26,5	54,1	26,7	9,4
Кількість справ за позовами платників податків до органів ДПС про визнання недійсним/нечинними податкових повідомлень-рішень, тис. справ	26,4	22,8	23,8	23,5
на суму, млрд грн	245,9	217,1	238	270,5
Кількість розглянутих справ за позовами платників податків до органів ДПС про визнання недійсним/нечинними податкових повідомлень-рішень, тис. справ	7,2	4,4	6	2,1
на суму, млрд грн	68,8	55,2	48,3	16,2
з них:				
на користь ДПС, тис. справ	4,63	2,2	2,7	1,1
на суму, млрд грн	50,7	31,1	28,4	7,4
на користь платників податків, тис. справ	2,57	2,2	3,3	1
на суму, млрд грн	18,1	24,1	19,9	8,8

Джерело: узагальнено автором за даними [12]

Отже, кількість справ що перебувало на розгляді у судах різних інстанцій з питань оподаткування, хоча і знизилась з об'єктивних причин у 2022 році (введення мораторію на проведення податкових перевірок з початком дії воєнного стану на території України, зменшення кількості суб'єктів господарювання тощо) але кількість справ залишається все ж на високому рівні.

При цьому, слід зазначити, що практика розслідування та розгляду судами злочинів у сфері оподаткування вказує на те, що непоодинокими є випадки, коли питання, які ставляться на вирішення експертизи, виходять за межі спеціальних знань (кваліфікації) судового експерта-економіста або стосуються питань права.

Орієнтовний перелік питань і завдань, що можуть бути поставлені та вирішенні при проведенні судової економічної експертизи, наведено в Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки і призначення судових експертиз та експертних досліджень [13].

Об'єктами дослідження судової економічної експертизи є первинні документи, що підтверджують здійснення господарської операції та містять основну інформацію про неї, регістри бухгалтерського обліку, що містять у систематизованому вигляді інформацію про ті чи інші об'єкти обліку, дані

про формування об'єкта оподаткування та визначення суми податків та зборів, що підлягають сплаті до бюджету, фінансова звітність включаючи описи застосовуваних облікових політик, податкова звітність, інші документи, що містять достовірну інформацію, яка стосується предмету дослідження. Їх перелік і обсяг визначається у залежності від поставлених на вирішення судової економічної експертизи питань.

Роль первинних документів з погляду податкових правовідносин полягає в тому, що відповідно до законодавства, платникам податків взагалі забороняється формування показників податкової звітності, митних декларацій на підставі даних, не підтверджених первинними документами, регістрами бухгалтерського обліку, фінансової звітності, іншими документами, інформацією, ведення яких передбачено законодавством.

Для проведення дослідження необхідно надати оригінали документів або належним чином завірені їх якісні копії [13].

Згідно з вимогами діючого законодавства, якщо ведення бухгалтерського та податкового обліку здійснювалось в електронному вигляді, експерту надаються регістри бухгалтерського та податкового обліку в роздрукованому вигляді, обов'язково завірені в установленому порядку [13].

У разі, якщо наданих на дослідження документів недостатньо для проведення судової економічної експертизи експерт, відповідно до процесуального законодавства, має право заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів, необхідних для її проведення [13].

Згідно з п. 4.10 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, «Якщо експерт порушив клопотання про надання йому додаткових матеріалів, але протягом сорока п'яти календарних днів не отримав відповіді, він письмово повідомляє орган (особу), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), про неможливість надання висновку» [13].

Зазначимо, що в період воєнного стану у багатьох суб'єктів господарювання виникла ситуація, коли первинні документи або знищені, або пошкодженні, або їх неможливо вивезти з зони бойових дій, бо це небезпечно для життя та здоров'я, або під час евакуації вони були втрачені, тобто платник податку не може надати підтверджуючі документи на свою податкову звітність. Процес відновлення втрачених документів залежить від багатьох факторів (наявність їх в електронній формі, можливість відновити через контрагентів чи держоргани тощо) та може займати чимало часу.

Висновки. Отже, до актуальних проблем при проведенні судової економічної експертизи у сфері оподаткування у період воєнного стану можна віднести:

1) постановку перед експертом питань, які виходять за межі спеціальних знань (кваліфікації) судового експерта-економіста або стосуються питань права, які експерту заборонено вирішувати;

2) відсутність можливості надати в короткий термін (до 45 календарних днів) додаткові документи, у зв'язку з їх втратою, знищенням тощо.

Шляхами вирішення вказаних проблем, насамперед, є:

1) питання, які ставляться перед експертом, мають бути сформульовані чітко, ясно і таким чином, щоб вони виключали неоднозначне їх розуміння й тлумачення та відповідали тим об`єктам і матеріалам, які направляються на експертизу;

2) перед призначенням судової економічної експертизи слід отримати консультацію експерта-економіста для визначення, які саме документи слід надати експерту на дослідження в кожному конкретному випадку.

Список літератури:

1. Державний веб-портал бюджету для громадян. *Open budget*. URL: https://openbudget.gov.ua/
2. Податковий кодекс України : Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI : станом на 1 квіт. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text
3. Baik O., Hrytsak Z. Criminal liability for evasion of payment of taxes, fees (mandatory payments): a modern view of the problem. *Visnik Nacional'nogo universitetu «Lvivska politehnika». Seria: Uridicni nauki*. 2023. Vol. 10. No. 40. P. 263–271. DOI: https://doi.org/10.23939/law2023.40.263

4. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-ІІІ : станом на 28 берез. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

5. Проскура К., Лукова О. Особливості призначення та проведення економічних експертиз і експертних досліджень при проведенні податкових перевірок та оскарженні їх результатів. *Криміналістика і судова експертиза*. 2020. Випуск 65. С. 525–533. URL: https://doi.org/10.33994/kndise.2020.65.52

6. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення. URL: https://gp.gov.ua/

7. Драгоненко А. Необхідність призначення експертизи податкової звітності (судово-податкової експертизи) під час досудового розслідування кримінальних правопорушень про ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 356–359. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-7/89

8. Вітер Д. Судово-економічна експертиза у доведенні обставин, що підлягають обов'язковому доказуванню при розслідуванні злочинів у сфері фінансування соціальних цільових програм. *Теорія та практика судової експертизи. Судова економічна експертиза.* 2019. № 20. С. 403–414. DOI: https://doi.org/10.32353/khrife.2.2019.31

9. Судово-економічна експертиза : навчальний посібник / Л. В. Дікань, В. Д. Понікаров, О. В. Кожушко. Харків : Вид ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2014. 432 с.

10. Мулик Т. О., Мулик Я. І. Теоретичні основи судово-економічної експертизи: аналіз наукових поглядів. *Економічний простір*. 2021. Випуск 165. С. 131–139. DOI: https://doi.org/10.32782/2224-6282/165-24

11. Романів С. Р., Будник Л. А., Савченко С. І. Судово-економічна експертиза в Україні: її економічна сутність та кадрове забезпечення. *Економічний простір*. 2018. Випуск 23. С. 343–350. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2018/23_2018_ukr/61.pdf

12. Врегулювання податкових спорів. *Сайт Державної податкової служби України*. URL: https://tax.gov.ua/diyalnist-/pokazniki-roboti/vregulyuvannya-podatkovih

13. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ М-ва юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 : станом на 27 листоп. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text

References:

1. Derzhavnyi veb-portal biudzhetu dlia hromadian [State budget web portal for citizens]. *Open budget* [Open budget]. Avaible at: https://openbudget.gov.ua/ (in Ukrainian)

2. Podatkovyi kodeks Ukrainy (2024) [Tax Code of Ukraine 2024]. *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text (in Ukrainian)

3. Baik O., Hrytsak Z. (2023) Criminal liability for evasion of payment of taxes, fees (mandatory payments): a modern view of the problem. *Visnik Nacionalnogo universitetu "Lvivska politehnika". Seria: Uridicni nauki* (electronic journal), vol. 10, no. 40, pp. 263–271. DOI: https://doi.org/10.23939/law2023.40.263

4. Kryminalnyi kodeks Ukrainy (2024) [Criminal codex of Ukraine 2024]. *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (in Ukrainian)

5. Proskura K., Lukova O. (2020) Osoblyvosti pryznachennia ta provedennia ekonomichnykh ekspertyz i ekspertnykh doslidzhen pry provedenni podatkovykh perevirok ta oskarzhenni yikh rezultativ [Peculiarities of appointing and conducting economic examinations and expert studies during tax audits and contesting their results]. *Kryminalistyka i sudova ekspertyza* [Forensics and forensic examination] (electronic journal), vol. 65, pp. 525–533. DOI: https://doi.org/10.33994/kndise.2020.65.52 (in Ukrainian)

6. Yedynyi zvit pro kryminalni pravoporushennia (2024) [A single report on criminal offences 2024]. *Ofitsiynyy sayt Heneralnoho prokurora* [The official website of the Prosecutor General]. Available at: https://gp.gov.ua/ (in Ukrainian)

7. Drahonenko A. (2020) Neobkhidnist pryznachennia ekspertyzy podatkovoi zvitnosti (sudovo-podatkovoi ekspertyzy) pid chas dosudovoho rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen pro ukhylennia vid splaty podatkiv, zboriv (oboviazkovykh platezhiv) [Necessity of appointing a tax reporting examination (forensic tax examination) during the pre-trial investigation of criminal offenses of tax evasion, fees (mandatory payments)]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal* [Legal scientific electronic journal] (electronic journal), no. 7, pp. 356–359. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-7/89 (in Ukrainian)

8. Viter D. (2019) Sudovo-ekonomichna ekspertyza u dovedenni obstavyn, shcho pidliahaiut oboviazkovomu dokazuvanniu pry rozsliduvanni zlochyniv u sferi finansuvannia sotsialnykh tsilovykh prohram [Forensic and economic expertise in proving the circumstances that are subject to mandatory proof in the investigation of crimes in the field of financing social target programs]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy. Sudova ekonomichna ekspertyza* [Theory and practice of forensic examination. Forensic economic expertise] (electronic journal), no. 20, pp. 403–414. DOI: https://doi.org/10.32353/khrife.2.2019.31 (in Ukrainian)

9. Dikan L., Ponikarov V., Kozhushko O. (2014) *Sudovo-ekonomichna ekspertyza: navchalnyi posibnyk* [Forensic economic examination: a study guide]. Kharkiv: Vyd KhNEU im. S. Kuznetsia. (in Ukrainian)

10. Mulyk T., Mulyk Y. (2021) Teoretychni osnovy sudovo-ekonomichnoi ekspertyzy: analiz naukovykh pohliadiv [Theoretical fundamentals of forensic economic examination: analysis of scientific views]. *Economic Scope,* vol. 165, pp. 131–139. DOI: https://doi.org/10.32782/2224-6282/165-24

11. Romaniv S. R., Budnyk L. A., Savchenko S. I. (2018) Sudovo-ekonomichna ekspertyza v Ukraini: yii ekonomichna sutnist ta kadrove zabezpechennia [Forensic economic expertise in Ukraine: its economic essence and personnel support]. *Ekonomichnyi prostir* (electronic journal), vol. 23, pp. 343–350. Avaible at: http://www.market-infr.od.ua/journals/2018/23_2018_ukr/61.pdf (in Ukrainian)

12. Vrehuliuvannia podatkovykh sporiv (2024) [Settlement of tax disputes 2024]. *Sait Derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy* [The website of the State Tax Service of Ukraine]. Avaible at: https://tax.gov.ua/diyalnist-/pokazniki-roboti/vregulyuvannya-podatkovih (in Ukrainian)

13. Nakaz ministerstva yustytsii Ukrainy "Pro zatverdzhennia Instruktsii pro pryznachennia ta provedennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen ta Naukovo-metodychnykh rekomendatsii z pytan pidhotovky ta pryznachennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen" (2023) [Order of the Ministry of Justice of Ukraine "On the approval of the Instructions on the appointment and conduct of forensic examinations and expert studies and Scientific and methodological recommendations on the preparation and appointment of forensic examinations and expert studies" 2023]. *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text (in Ukrainian)